

ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA XAVFSIZLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Ro'ziyev Akmaljon Nosirdjonovich

*Andijon viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv
markazi o., qituvchisi aroziyev09@gmail.com Tel: +998997646265*

Annotatsiya. Ushbu ilmiy ishda ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari, amaliy ahamiyati hamda uni rivojlantirish mexanizmlari yoritilgan. Xavfsizlik madaniyati mehnat muhofazasi tizimining muhim tarkibiy qismi bo'lib, xodimlarning hayoti va sog'lig'ini muhofaza qilish, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar va kasb kasalliklarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Tadqiqot jarayonida xavfsizlik madaniyatining asosiy omillari, boshqaruvdagi o'rni hamda ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri tahlil qilingan. Mazkur maqolada ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish Tadqiqot jarayonida xavfsizlik madaniyatining nazariy asoslari, uni rivojlantirish usullari hamda ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri tahlil qilindi. Olingan natijalar xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish baxtsiz hodisalarni kamaytirish va mehnat unumdorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi.

Kalit so'zlar: xavfsizlik madaniyati, mehnat muhofazasi, ishlab chiqarish xavfsizligi, inson omili, sanoat korxonalari samaradorligiga

KIRISH

Bugungi kunda sanoat va ishlab chiqarish sohasining jadal rivojlanishi mehnat xavfsizligini ta'minlash masalasini dolzarb muammolardan biriga aylantirmoqda. Zamonaviy texnologiyalar, avtomatlashtirilgan tizimlar va murakkab ishlab chiqarish jarayonlari bir tomondan mehnat unumdorligini oshirsa, ikkinchi tomondan yangi xavf-xatarlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shu sababli ishlab chiqarish korxonalarida mehnat muhofazasi va sanoat xavfsizligini ta'minlash masalalari alohida e'tibor talab etadi. Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarning katta qismi texnik nosozliklar emas, balki inson omili, ya'ni xodimlarning xavfsizlik qoidalariga rioya qilmasligi bilan bog'liq. Bu esa xavfsizlik madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Xavfsizlik madaniyati xodimlarning mehnat jarayoniga bo'lgan munosabati, xavf-xatarlarni anglash darajasi va xavfsiz xulq-atvorini ifodalaydi. Mazkur ilmiy ishning maqsadi ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganish hamda uni rivojlantirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqarishdan iborat. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarning katta qismi texnik nosozliklar emas, balki inson omili va tashkiliy kamchiliklar bilan bog'liq. Shu sababli mehnat muhofazasi sohasida xavfsizlik madaniyatini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xavfsizlik madaniyati xodimlarning xavfsizlik qoidalariga bo'lgan munosabati, bilim darajasi va kundalik mehnat faoliyatidagi xulq-atvorini ifodalaydi. Ushbu tushuncha ishlab chiqarish jarayonida xavfsizlikni ustuvor qadriyat sifatida qarashni talab etadi. Mazkur tadqiqotning

maqsadi ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini aniqlash va uning samaradorlikka ta'sirini baholashdan iborat.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullardan foydalanildi:

- **tahlil va sintez usuli** – xavfsizlik madaniyati bo'yicha ilmiy manbalarni o'rganish va umumlashtirish;

- **taqqoslash usuli** – turli ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik yondashuvlarini solishtirish;

- **mantiqiy tahlil** – xavfsizlik madaniyati va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash;

- **empirik kuzatuv** – korxonalarda mehnat muhofazasi bo'yicha amaliy holatlarni tahlil qilish.

Xavfsizlik madaniyati tushunchasi — bu xodimlar, rahbariyat va butun jamoaning xavfsizlikka bo'lgan munosabati, bilim darajasi, qadriyatlari hamda kundalik faoliyatidagi xulq-atvorini ifodalovchi ijtimoiy-psixologik hodisadir. Ushbu tushuncha ilk bor sanoat va yadroviy energetika sohasidagi yirik avariyalardan so'ng ilmiy muomalaga kiritilgan.

Xavfsizlik madaniyati quyidagi jihatlarni o'z ichiga oladi:

- xavfsizlik qoidalarini bilish va ularga amal qilish;
- xavf-xatarlarni oldindan aniqlash va baholash;
- xavfsiz mehnat qilishga bo'lgan shaxsiy mas'uliyat;
- jamoada xavfsizlikni ustuvor qadriyat sifatida qabul qilish.

Xavfsizlik madaniyatining mehnat muhofazasi tizimidagi o'rni Mehnat muhofazasi tizimi texnik, tashkiliy, sanitariya-gigiyenik va ijtimoiy chora-tadbirlar majmuasidan iborat. Ushbu tizimning samaradorligi ko'p jihatdan xavfsizlik madaniyati darajasiga bog'liq. Agar xodimlarda xavfsizlikka nisbatan ongli yondashuv bo'lmasa, eng zamonaviy himoya vositalari ham kutilgan natijani bermaydi. Xavfsizlik madaniyati mehnat muhofazasi talablarini amalda bajarishni ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi. U xodimlarning xatti-harakatlarini boshqaradi va xavfli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilishga yordam beradi. **Ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatiga ta'sir etuvchi omillar** Rahbariyatning roli korxonada xavfsizlik madaniyatini shakllantirishda rahbariyatning roli beqiyosdir. Rahbarlar xavfsizlikni ustuvor vazifa sifatida belgilab, o'z shaxsiy namunalari orqali xodimlarga ta'sir ko'rsatishi lozim. Agar rahbariyat xavfsizlik qoidalariga e'tiborsiz bo'lsa, xodimlar ham ushbu talablarni ikkinchi darajali deb hisoblaydi. Rahbariyat tomonidan:

- xavfsizlik siyosatini ishlab chiqish;
- mehnat muhofazasi bo'yicha nazoratni kuchaytirish;
- xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish
- *kabi chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur.*

1-Rasm. Xavfsizlik madaniyati va ishlab chiqarish samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xavfsizlik madaniyati yuqori darajada shakllangan korxonalarda ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalar sezilarli darajada kamayadi. Xususan:

- xodimlarning xavfsizlik qoidalariga rioya etish darajasi oshadi;
- xavfli holatlar erta aniqlanadi va bartaraf etiladi;
- mehnat unumdorligi va ish sifati yaxshilanadi.

Shuningdek, rahbariyatning xavfsizlikka bo'lgan mas'uliyatli yondashuvi va xodimlarni muntazam o'qitish xavfsizlik madaniyatini shakllantirishda asosiy omil ekanligi aniqlandi. Olingan natijalar xavfsizlik madaniyati ishlab chiqarish samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Ilmiy adabiyotlarda keltirilgan tadqiqotlar bilan solishtirilganda, ushbu ish natijalari xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish orqali iqtisodiy va ijtimoiy samaradorlikka erishish mumkinligini ko'rsatadi. Biroq, xavfsizlik madaniyatini shakllantirish uzoq muddatli jarayon bo'lib, u doimiy nazorat, o'qitish va motivatsiyani talab qiladi. Shu sababli korxonalarda xavfsizlikni boshqarish tizimi strategik darajada joriy etilishi lozim. Xodimlarni mehnat muhofazasi va sanoat xavfsizligi bo'yicha muntazam o'qitish xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning asosiy shartlaridan biridir. O'qitish jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy mashg'ulotlar, treninglar va instrukta joriy etilishi lozim.

Malaka oshirish orqali xodimlar:

- ishlab chiqarishdagi xavf-xatarlarni aniqlashni;
- favqulodda vaziyatlarda to'g'ri harakat qilishni;
- shaxsiy himoya vositalaridan foydalanishni o'rganadilar.

Motivatsiya va rag'batlantirish tizimi Xavfsizlik madaniyatini rivojlantirishda rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega. Xavfsizlik qoidalariga qat'iy amal qilgan xodimlarni moddiy va ma'naviy jihatdan rag'batlantirish ijobiy natija beradi. Shu bilan birga, qoidabuzarliklar uchun javobgarlik choralari qo'llash ham zarur. **Xavfsizlik madaniyatining ishlab chiqarish samaradorligiga ta'siri** xavfsizlik madaniyati yuqori bo'lgan korxonalarda ishlab chiqarish jarayoni barqaror va samarali kechadi. Baxtsiz hodisalarning kamayishi:

- ish vaqtining yo‘qotilishini kamaytiradi;
- tibbiy va kompensatsiya xarajatlarini qisqartiradi;
- korxonaning obro‘cini oshiradi.

Natijada xavfsizlik madaniyati iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Xavfsizlik madaniyatini shakllantirishning amaliy yo‘nalishlari

Xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- xavfsizlik bo‘yicha ichki standartlarni joriy etish;
- muntazam audit va monitoring o‘tkazish;
- xodimlar bilan ochiq muloqot olib borish;
- xavfsizlik bo‘yicha targ‘ibot ishlarini kuchaytirish.

Xulosa qilib aytganda, ishlab chiqarish korxonalarida xavfsizlik madaniyatini shakllantirish mehnat muhofazasi tizimining muhim va ajralmas qismi hisoblanadi. Xavfsizlikka ongli yondashuv, rahbariyatning mas’uliyati va xodimlarning faol ishtiroki orqali ishlab chiqarishdagi baxtsiz hodisalarni sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Shu sababli xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish har bir korxonaning strategik vazifasi bo‘lishi lozim. Shu bois xavfsizlik madaniyatini rivojlantirish har bir sanoat korxonasining ustuvor vazifasi bo‘lishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (ILO) materiallari.
4. Sanoat xavfsizligi va mehnat muhofazasi bo‘yicha o‘quv qo‘llanmalar.
5. Ilmiy maqolalar va monografiyalar to‘plami.
6. Reason J. *Managing the Risks of Organizational Accidents*. – London, 1997.
7. Guldenmund F. Safety culture: theory and practice. *Safety Science*, 2010.
8. International Labour Organization (ILO). Occupational Safety and Health materials.